

РЕЦЕНЗИЯ

От **проф. Румен Дончев Даскалов**, д.н., кандидат на науките, доктор на социологическите науки, професор в направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

ЗА ПРЕДЛАГАНИЯ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЯ ТРУД

на **Виолета Веселинова Илиева** на тема:

Консенсус, културно знание и групова култура в пермакултурна общност

Предлаганият за докторска дисертация труд на Виолета Илиева се състои от 190 страници, от които десетина са библиографията. Работата се състои от увод, четири глави и заключение. Главите се отнасят до изясняване на основните понятия, релевантната литература, теорията и методологията и самото теренно изследване. Трудът има редица достойнства. Той е значим в научно-приложно отношение, доколкото свързва научна теория с антропологическа практика. Няколко неща правят особено добро впечатление.

Най-напред, обширно разработената теоретична част, в която е посочена значителна литература и са изяснени главните понятия и концепции, които служат на дисертантката в нейното собствено антропологично изследване, разработено върху развит от нея теоретичен модел. Това са например концепциите за консенсус като част от делиберативната (дебатираща) демокрация, която също е понятийно изяснена, формалният процес на постигане на консенсус, но и критиките против тези две понятия. Разгледани са различни области, в които се прилагат консенсусни решения като международни отношения, бизнес, наука, здравният сектор. Споменати са и различни групи, които си служат с консенсусния модел, а именно движения за пряко действие, анархистки групи и пермакултурни и други еко общности. Авторката констатира

ограничения емпиричен материал за групи и общности, прилагащи консенсусния модел, а също дефицит на „фокусиран анализ на взаимодействието между социалната организация и груповата култура“. В попълването на тази липса се състои основният принос на нейното изследване.

Това води дисертантката към специфициране на конкретния смисъл на тези две понятия за нейното изследване, като посочва нуждата от по-дълго пребиваване в общ социален контекст, необходимо за интернализиране на свързаните с този контекст модели на мислене и поведение и на култура в този смисъл. По-нататък тя изяснява понятието „групова култура“ (на разни групи) и го дефинира като „специфичните културни знания на общността“. Като основна хипотеза на изследването си Виолета Илиева формулира: „изграждането на консенсус е ефективно тогава, когато е подкрепено от културни знания и взаимодействия с определена групова култура“. Така дисертацията получава точно формулирани цели и задачи.

Впечатляваща и адекватна на изследвания феномен е и методологията, с която си служи Виолета Илиева. Наред с традиционния и по-пасивен антропологически метод на включеното наблюдение, тя използва т.нар. „изследване чрез действие“, или „антропология на действието“ (action research, action anthropology), която предполага ангажираност на изследователя с обекта на проучването и действие в зоната на интерес-субективността вместо обективизма на включеното наблюдение. Въпреки емпатията си с доверяващите историите си членове на общността и с всяка от страните в конфликтни ситуации, а и личния си афинитет към това социално движение, тя все пак успява да запази неутрална позиция.

Друга прилагана от дисертантката изследователска техника е системната саморефлексия, при което е водила свой оригинален „рефлексивен дневник“, организиран с наблюдения на левите страници и интерпретации на десните. Интерпретациите са вдъхновени от модела на „плътно описание“ на Клифърд Гиърц и от по-структуралистското разбиране на норвежкия антрополог Фредрик Барт за „културни знания“, проявени на мисловно и поведенческо равнище. Във връзка със своето изследване на малка общност, в която има хора с психически проблеми, авторката е почувствала и остра необходимост да използва психо-социалния метод, при което се ръководи от психоаналитичната теория на Мелани Клайн за обектните отношения и механизмите за защита, идеите на психоаналитика Доналд Уиникът за преходно пространство и удържаща среда, както и от други автори, чиито теории надхвърлят терапевтичната ситуация в социална посока. Такива са например идеите Бюн за усещането на психотична тревожност в социални групи и механизмите за справяне с нея, разделени на „базови допускания“, като и други автори и идеи. Към това тя добавя технически средства като снимков материал, аудио записи (с разрешение) и електронна комуникация, както изисква антропологическата перспектива.

Като цяло използваната литература заема десетина страници и е почти изцяло на английски език. Тя свидетелства за много добро познаване на проблемите.

Представителните автори са цитирани коректно.

Тук стигам до конкретното антропологическо изследване, проведено в пермакуларната, в смисъл на предлагаща алтернативен и по-природосъобразен начин на живот, общност Фриърхоф в Германия на границата с Холандия. В нея изследователката прекарва два пъти по месец в категорията „доброволец“, но продължава контакта с

обитателите и по имейл и скайп. Това е малка общност с непостоянно жителство между 12-20 човека, от които само някои постоянни, но има и дългогодишни периодични посетители. Повечето са от споменатите две държави, но има и от други, при това те са с различен социален статус и различен културен background. Общността поддържа и къща за гости, посещавана от външни хора с интерес към начина на живот на групата. Това е типичен тип антропологическо изследване със задълбочаване в малък контекст, от който могат да се изведат съществени заключения. То е напълно самостоятелно и оригинално.

Тук няма да възпроизвеждам интересното и емпирично добре изпълнено антропологическо изследване. Ще кажа само какво ми направи най-добро впечатление и какво смятам за авторски приноси. Най-напред, умелият начин, по който изследователката свързва теорията и методологията с интерпретацията на данните, което рядко се среща при млади учени. Обикновената лоша практика е теорията и метода да остават самоцелни в уводната част. Второ и по-съдържателно, разкриването от кандидатката на противоречията между заявените уж солидаризиращи ценности и принципи и неефективния начин на действие на взетите иначе с консенсус решения на общността. Интересна е и интерпретацията на авторката на това противоречие като произтичащо от разните разбирания за „свобода на избора“, които подриват привързаността към общността.

Трето, интерес представлява третирането на проблема за лидерството и структурираността като силно необходими, особено за неуверени в себе си хора с психически проблеми, и същевременно отхвърляни според идеологията на равенството. Тук е и допълнителният проблем с конкретния лидер, който се явява и собственик на материалните активи на общността и не допуска друго неформално лидерство.

Четвърто, описано е периодическото изпадане на общността в състояние на дезинтеграция и оттегляне на всеки в себе си за дълги периоди от време особено през мрачните годишни сезони, наистина, последвани от възраждане на общността и ентузиазъм през пролетния и летния сезон и с идването тогава на нови хора. Най-сетне, интересна е констатацията, че за разлика от други по-големи общности от тази род (посочена е една такава в Португалия) във Фриърхоф най-постоянни са психически по-силно зависимите хора, докато по-уверените в себе си не остават дълго, понеже се разочароват от неефективния начин на работа и водене на стопанството, макар че ефективността не е идеал за подобни пермакултурни общности.

Дисертантката безспорно е самостоятелна в приносите, доколкото се касае за лично проведено антропологическо изследване. Трудът е разработен изцяло самостоятелно. Тук просто няма начин да се възползва от чужди трудове. Събирането и анализирането на емпиричните данни е направено изцяло от авторката. Авторите на теоретичните трудове са цитирани коректно.

Авторефератът съдържа основните положения и коректно представя основните приноси на дисертационния труд. Няма какво повече да се желае в това отношение.

Дисертацията е придружена с три други авторитетни публикации по темата, едно от което на английски език, което отговаря на изискванията.

Познавам лично докторантката, макар и бегло. Имах се нея разговори в началото на изследването и получих много добри лични впечатления от нейната теоретична

подготвеност и отдаденост на тематиката. Нямам препоръки и бележки. Тези, които бяха направени в предварителното обсъждане са взети предвид в значителна степен в крайния вариант.

В обобщение, смятам дисертационната работа на Виолета Илиева за много убедителна и в резултат предлагам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

10 март, 2022

Проф. Румен Даскалов

Департамент „Антропология“ - НБУ